

Innovativ didaktik på studieturen

Artiklen beskriver et koncept for opgaver, som kan løses på en studietur i en hvilken som helst storby i faget billedkunst på læreruddannelsen. Det didaktiske design inddrager arbejdsmetoder fra samtidskunstheltet, fra visuelle kulturstudier, herunder visuel antropologi, fra pædagogiske samt fra innovationsdidaktiske teoretikere. I artiklen viser vi med et par eksempler, hvordan et snævert udpeget storbyfænomen med et elevproduceret visuelt slutprodukt kan medvirke til flere måder at opleve verden på. Vores artikel kan være et springbræt for, at sprogunderviseren kan videreudvikle konceptet i sit eget fag. Kombinationer med faget billedkunst og fremmedsprog ligger i dette tilfælde lige for, idet de studerendes værker er opstået efter dialogiske processer og visuelle undersøgelser af fænomener i hhv. Berlin og Istanbul.

Hvad er visuel kultur, og hvordan underviser vi i det?

Vi arbejder efter postmoderne billedpædagogiske principper (Stuhr, P., Duncum, P., Illeris, H. m.fl.). Det vil blandt andet sige, at viden betragtes som en social konstruktion. Der tages udgangspunkt i en so-

KAREN MERETE BRANDT

Tidl. lektor i billedpædagogik
Københavns Professionshøjskole
Karenbrandt2@gmail.com

CHARLOTTE FOGH

Tidl. lektor i billedpædagogik
Københavns Professionshøjskole
Charlottefogh@gmail.com

ciokulturel kontekst, med fokus på beskueren frem for på objektet. Der stilles spørgsmål, frem for at der søges svar. Der arbejdes med relationelle forhold og positioneringer i forhold til fænomener/objekter. Omdrejningspunktet i visuel kulturpædagogik er de studerendes erfaring med, at synsaktten aldrig er neutral. Vi ser normalt ud fra én position, og det, vi ser og oplever, foregår i en særlig kontekst, som får indflydelse på vores opfattelse af det set. Det betyder noget, hvor og hvornår man ser og oplever et fænomen, hvem man er sammen med, og hvilken viden, erfaring og holdning man på forhånd har til det. Det er udviklingen af en metabevisthed, der er formålet med at undervise i visuel kultur. At se sig selv se. En metarefleksion, der skaber blik for, at verden er konstrueret, og at egen (for)forståelse blot er én af mange måder at opleve noget på. Denne erfaring kan udvikles gennem analyser af samtidskunst samt gennem øvelser med forskellige, definerede blikke. F.eks. “det undrende blik”. Man ser på et fænomen, f.eks. en statue i et byrum, der afbilder en magtfuld person. Med det undrende blik kunne man spørge til værket: Hvorfor er det ikke en kvinde? Hvor er folket? Hvem har bestemt motiv, placering m.v.? Hvad hvis man ikke længere er enig (Duncum 2015)? Et eksempel på et andet blik kunne være “det forførende blik”. Beskueren kan med dette blik fokusere på, hvilke tegn afsenderen har anvendt for at “forføre eller indfange” beskueren. Det kan være alt fra fotostater af sexede modeller, store græsplæner foran paladser, restauranter med dæmpet belysning til legetøj i stærke farver. Er der en bagvedliggende interesse på spil? Hvilket blik er objektet rettet mod? Hvordan og hvorfor lader vi os forføre? De studerende øver sig gennem systematiske metoder og kategoriale spørgeteknikker i selvstændigt at designe og følge en arbejdsgang. De kan, som beskrevet i metoden herunder, erfare, hvordan positionerende blikke kan bidrage til nye forståelser af et visuelt fænomen.

Hvordan arbejder vi med samtidskunst?

Samtidskunst er snarere noget, man lærer af, end noget, man lærer om. I det pædagogiske arbejde med konceptuelle samtidskunstværker arbejder vi nemlig i høj grad med det at stille spørgsmål, at finde tegn, at gå i dialog og at interagere. Der kommer fokus på den lærendes refleksion. Et eksempel kunne være et værk af kunstneren Jenny Holzer, der med nogle af sine værker, udformet som tekster på sorte lastbiler, kommenterer masseskyderier, våbenbesiddelse og Trump. “TOO LATE NOW”, “THE PRESIDENT BACKS AWAY” osv. (Holzer 2018). Der er stort set ingen grænser for, hvordan samtidskunst kan

manifestere sig. Der anvendes forskellige udtryksformer og medier, og i kraft af en tværfaglig og tværæstetisk tilgang kan samtidskunstværker udfolde sig i ord, rum, lys og lyd m.m. Mange værker er opstået af et koncept, der kan udføres flere steder på én gang. Analyser af værker på kunstmuseer eller i byrummet er baggrund for, at studerende, gennem eget undersøgelsesdesign kan udvikle et koncept, der kan åbne for andres refleksion over et fænomen, som de selv har fået øje på.

Koncept for opgaver på studieturen

Vi har udviklet et studieturskoncept ud fra vores erfaringer med arbejdet med samtidskunst. Det er altså inspireret af og parafraserer samtidskunstens mangefacetterede måder at stille spørgsmål på til almene opfattelser af verden. De studerende skal selv få øje på forhold, der skal eksponeres i deres eget konceptuelle værk. Konceptet indeholder en række prototypeopgaver, der indbefatter forskellige kunstneriske arbejdsmetoder til, hvordan man kan indsamle og dokumentere data, hvordan man kan analysere dem, hvordan man til sidst kan formidle erkendelser til andre i et æstetisk produkt, et samtidskunstværk. Konceptet er inspireret af innovationsdidaktik (Darsø 2011; Skånstrøm 2009), af nyere forståelser af læreren som videndelingsleder (Audon m.fl. 2010), af pædagogisk performativitet (Illeris 2009), af visuel kulturpædagogik (Buhl og Flensborg 2011; Göthlund 2015) i kombination med samtidskunstens virkemidler (f.eks. Nøddeknækkere til samtidskunst 2008, www.samtidskunst.dk). Dette koncept består af tre faser, nemlig Hjemme, Ude og Hjemme:

Hjemme

Inspirationsfase. I denne fase underviser lærerne i samtidskunst og visuel kultur og laver øvelser i blikstrategier, som tydeliggør de forskellige blik, der kan anlægges på samme fænomen. Eleverne trænes i deres genrekendskab og arbejder med at lave visuelle undersøgelser samt skitser til samtidskunstværker. Der arbejdes også med museumsformidling af samtidskunst og endelig med introduktion til prototypiske opgaver, eksemplificeret gennem samtidskunstneres værker inden for samme tema, formsprog eller genre.

Ude

Dataindsamlingsfase. Der foretages kulturelle besøg "on location, i storbyen" sammen med læreren. Derefter starter gruppearbejdet,

det selvstændige arbejde i byen. De studerende arbejder i grupper med reception, refleksion, dataindsamling og forberedelse af produktion. Vejledning og feedback undervejs med læreren.

Hjemme

Evalueringsfase. Denne fokuserer på produktion af et værk, f.eks. installation, video, performance, kampagne, interaktivitet, sociale medier. De studerende udstiller egne værker som dokumentation og som evaluering. Dialog med udefrakommende, inviterede beskuere og faglig feedback.

Opgaverne

Vores overvejelser omkring opgavetyperne er funderet på såvel erfaring som pædagogisk og didaktisk teori. I opgaverne er forskellige visuelle undersøgelsesfelter i storbyen udpeget. F.eks. flag, souvenir, monument. Den enkelte gruppe vælger én opgave, som den går i dybden med. Opgavetyperne skal befordre åbenhed og metarefleksion. De må hverken være for løse eller for stramme. På den ene side skal de understøtte det selvstændige valg af fokus for undersøgelserne og medvirke til, at de studerende arbejder med selv at stille spørgsmål og opfinde undersøgelsesmetoder. På den anden side skal der være en metodisk retning på arbejdet som udgangspunkt for at komme i gang. I forlængelse heraf har vi udviklet nogle procesregler med nogle kriterier for den gode studietursopgave, som ser således ud:

Studietursopgaven skal kunne løses i en hvilken som helst storby og være så tilpas åben, at de studerende erfarer, at de har ejerskab til produktet, der kommer ud af undersøgelserne. Opgaven skal kunne løses i grupper og udløse et værk, der kan udstilles. Den skal kunne udføres inden for en valgt tidsramme, og den skal indeholde visuelle og teoretiske kildehenvisninger.

Hvad er det nye og innovative?

Pædagogikken i vores koncept bygger på flere teoretiske pointer. Den tyske professor Thomas Ziehes karakteristik af de subjektiverede unge, der vil verden på deres egen måde, er én af dem (Ziehe 1999). De vil selv vælge, selv finde på, og de er måske fuldstændig opslugt af noget andet, end traditionen dikterer. Men hvordan modvirker man en for tidlig identitetslukning (ibid.), som også præger de unge, og

som gør dem uinteresserede i lære noget, de ikke selv vælger? Det at få udstukket en metode til at udforske sin egen nysgerrighed stimulerer til selvdrift og giver lyst til at tænke, samarbejde og lære noget nyt. At være i stand til at byde ind med et samtidskunstværk, som ingen andre før har lavet, bliver en måde at deltage i demokratiske processer på, befordret af didaktikken.

Her kommer også kunstpraktiske spilleregler og benspænd (Leth og von Trier 2003; Christoffersen 2011) os til hjælp i det didaktiske design. Og innovationsdidaktikken med sine procesregler og tidsrammer giver konkrete ideer til hvordan (Brandt & Fogh 2009; Fogh, Jensen & Mouritzen 2009). Blikstrategier fra visuel kulturpædagogik udvider opfattelsen af billedet som fænomen. Storbyen opleves som konstruerede billeder. Det reflektive niveau i fagets læreprocesser kommer i fokus. Det bliver vigtigere at stille spørgsmål frem for at søge svar, at diskutere om f.eks. street-art opleves mere væsentligt i sit udtryk end f.eks. ekspressionisterne, som vi lige har set på et museum. Men der skal også dvæles ved selve den sansende krops informationer og oplevelser. Vores didaktik hviler på den grundlæggende viden om betydningen af æstetisk tilgang til erkendelse (Illeris 2007). Det sørger procesreglerne også for.

Det har afgørende betydning, at vi flytter os fysisk til et andet sted, som vi undersøger som “det fremmede”, “de andre”. På dén måde kan det, der er forskelligt fra os, blive tydeligt, vi kan få øje på vores egne forståelser, forholde os reflektivt til dem. Vores koncept og de anvendte metoder væver netop en fænomenologisk, nysgerrighedsvækkende tilstedeværelse sammen med systematisk og fagoverskridende refleksion.

Her følger et eksempel på et udpeget felt, som blev sat ind i vores koncept for opgaver:

KLONDIG MED EN “ANDEN” PÅJAGTEFTER KULTUREL PERFORMANCE.

Denne opgave går ud på at iagttage og indleve sig i en andens kulturelle performance for en stund.

- *Inspirationsfase:* Tal og læs om tegn, om fænomenet nationale kendetegn, og om performativitet og det at performe. Hvilke kulturelle identitetsmarkører møder vi i byen? Kan man afprøve en andens performance for en stund? Kan man forstå mere og andet om den anden på dén måde? Tal om etiske

grænser. Diskutér, hvordan opgaven kan løses med respekt for den anden. Undgå mystisk og intimiderende adfærd, vær tydelige i jeres kommunikation. Fortæl, hvad jeres ærinde er.

- *Undersøgelsesdesign:* Vælg dokumentationsmetoder til indsamling af data, f.eks. fotografi, tegning, lydoptagelse, kvantitative eller kvalitative undersøgelser. Tænk og tal opgaven igennem, forestil dig/jer, hvad den kræver.
- *Dataindsamling/visuel undersøgelse:* Vælg et udgangspunkt for jeres undersøgelser, og lav aftale med den person, som I gerne vil følge en dag. Dokumentér undervejs, tal med vedkommende og tag evt. billeder, hvis vedkommende er indforstået hermed. Tænk hele tiden på etiske grænser. Fortæl om jeres projekt. Kom derefter tilbage til jeres mødested. Sammenlign jeres noter, og gå sammen to og to. Fremlæg jeres nye performance for den anden, som stiller spørgsmål. Husk fokus: Oplever I en "anden" adfærd, og hvilke kulturelle identiteter og tilhørsforhold kan denne adfærd siges at knytte an til og performe, nationalitet, etnicitet, køn, klasse osv.? I så fald beskriv, hvad I undrer jer over på forskellige måder, med ord, med bevægelser, lyde osv.
- *Visuel og evt. auditiv kommunikation:* Diskutér og vælg, hvordan I vil præsentere jeres erfaringer som værk på udstillingen hjemme. Medtænk, hvordan beskuerne kan komme i kontakt med jer/værket.
- *Henvisninger:* Mange kunstnere arbejder med selviscenesættelse gennem brug af forskellige identiteter og performances. F.eks. den danske kunstner Signa, som har arbejdet med performanceinstallationer, hvor hun udstiller sig selv med skiftende identiteter, www.signa.dk. Undersøg f.eks. også kunstneren Sofie Calles værker: <https://www.artsy.net/artist/sophie-calle>. Undersøg visuel identitet i andre felter, sociale medier, reklamer, politik, kunstneriske værkformer.
- *Evaluering:* Forbered dialog med beskuere og faglig feedback. Fremlæg procesbeskrivelse og andre værkovervejelser.

Hvordan gik det?

Følgende eksempel skal give et indblik i den læring, som elevernes arbejde med visuelle undersøgelser og performance har igangsat. Det er blevet sidste aften, vi skal mødes i hotellets foyer for at gå ud og spise afslutningsmiddag på en restaurant. Kort forinden sker der

følgende uden for vores dør: Vi er på vej ind på værelset, og en ung mand kommer til at skubbe ret voldsomt til den ene af os. "Entschuldigung," siger manden finurligt, mens vi forarget brokker os: "Hvad er det for en idiot?!" Kort efter banker det på døren, og samme mand spørger med sin lidt skæve accent om et eller andet, vi ikke forstår. Der går nok mindst fem sekunder, før den ene af os (hans egen lærer!) opdager, at det er Christian, en af de studerende, der har klonet sig med en tysk frisør, som han har fulgt i løbet af dagen. Han har ladet de krøllede lokker klippe, glatraget hagen og har købt genbrugstøj, der til forveksling ligner frisørens. Nu står han dér, totalt forandret. Overraskende er ikke mindst den langstrakte afsløring, vi oplever i foyeren fem minutter senere, efterhånden som de medstuderende opdager spillet. Senere kan vi i en faglig samtale om visuel kultur på holdet analysere situationen som den, at Christian, med sin egen krop som materiale, har fremført en performance, et samtidskunstværk.

Mange gange har vi hørt studerende sige, at de aldrig vil glemme den nye måde at opleve en by på. Det nye sæt briller gør dem både nærværende, opmærksomme og refleksivt skarpere på samme tid. Denne læring og transformation materialiseres og dokumenteres efter studieturen i en afsluttende udstilling, som rettes mod en specifik målgruppe, nemlig naboskolens ældste klasser, gymnasieelever eller medstuderende. Denne udstilling tydeliggør billeders potentiale for ny indsigt og dialog, og eventen giver nyt liv til værkerne, som vokser i betydning, når de lærerstuderende selv oplever, at de kan sætte tanker og diskussioner i gang.

Afslutning

Den performative interaktion og den antropologiske metode, kombineret med kravet om selv at producere et undersøgelsesdesign, styrker de studerendes blik for egne forforståelser. Det visuelle felt har en stor kraft og betydning, og det kræver facetterede billedkunstfaglige kompetencer at tydeliggøre det for elever og studerende. Billedkunstfaget har et særligt potentiale til at bringe refleksion og nytænkning med ind i alle andre fag, fordi det netop involverer den enkeltes selvbevidste positionering, blik og holdning. Dette gør sig ikke mindst gældende i forbindelse med studierejser, hvor den visuelle kulturpædagogik er brugbar til at skabe nye undervisningsmetoder og innovative tilgange til arbejdet med andre fag.

Litteratur

- Audon, L., Levinsen, K. & Sørensen, B.H. (2010). *Skole 2.0*. Aarhus: Klim.
- Brandt, K. & Fogh, C. (2009). Billedkunst i Berlin: Nye blikke på verden. I: Skånstrøm, L. (red.), *Innovation i undervisningen* (s. 83-94). København: Akademisk Forlag.
- Buhl, M. & Flensburg, I. (2011). *Visuel kulturpædagogik*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Christoffersen, E. E. (2011). Spilleregler og benspænd. *Peripeti*, 8(16), 134-141.
- Darsø, L. (2011). *Innovationspædagogik*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Duncum, P. (2015). Seven principles for visual culture education. *Art Education*, 63, 6-10. <http://www.tandfonline.com/author/Duncum%2C+Paul>.
- Fogh, C., Jensen, J.J. & Mouritzen, P. (2009). Praktisk-musisk kursus: elementært og mærkværdigt. I: Skånstrøm, L. (red.), *Innovation i undervisningen* (s. 67-82). København: Akademisk Forlag.
- Göthlund, A. (2015). On location: Visual ethnography and a performative approach in art education. I: Göthlund, A., Illeris, H. & Thrane, K.W. (red.), *EDGE: 20 essays on contemporary art education* (s. 95-106). København: Multivers Academic.
- Holzer, J. (2018). *Anti-gun truck*. <http://projects.jennyholzer.com/anti-gun-truck>.
- Illeris, H. (2002). *Billede, pædagogik og magt*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Illeris, H. (2007). Æstetiske læreprocesser: Udfordringer i en senmoderne virkelighed. *Billedpædagogisk Tidsskrift*, 2, 24-29.
- Illeris, H. (2009). Beyonce eller Bollywood? I Christensen, H. D. & Illeris, H. (red.), *Visuel kultur, viden, liv, politik* (s. 128-144). København: Multivers Academic.
- Leth, J. & von Trier, L. (2003). *De fem benspænd*. København: Zentropa.
- Museet for Samtidskunst og Skoletjenesten (2008, 2010 og 2014). *Nøddeknækkere til samtidskunst. Samtidskunst og projektarbejde, Samtidskunst og AT/innovation*. www.samtidskunst.dk.
- Skånstrøm, L. (red.) (2009). *Innovation i undervisningen*. København: Akademisk Forlag.
- Stuhr, P. (1994). Multicultural art education and social reconstruction. *Studies of Art Education*, 35(3), 171-178.
- Ziehe, T. (1999). *Ungdomsliv og læreprocesser i det moderne samfund*. København: Billesø & Baltzer.

Kunstnere:

- Calle, S.: <https://www.artsy.net/artist/sophie-calle>.
- Holzer, J.: <http://projects.jennyholzer.com/anti-gun-truck>.
- Sorensen, S.: <https://signa.dk/projects?pid=105249>.

Forfattere, der arbejder undersøgende i deres litteratur, blandt andre:

- DeWall, E. (2011). *Haren med de ravgule øjne*. København: Hr. Ferdinand.
- Pamuk, O. (2011). *Uskyldens Museum*. København: Gyldendal.